

Jan Peter Balkenende: 'Je dient de maatschappij niet met grote woorden, maar door je nek uit te steken'

Door: Ria Cats en Mathijs Schiffers

Oud-premier Jan Peter Balkenende pleit voor een herbezinning op het doorgeslagen kapitalisme. Het huidige economische systeem pleegt roofbouw op de aarde en leidt tot steeds meer ongelijkheid. Het moet anders voordat het fout gaat, vindt hij. En Brussel moet het voortouw nemen.

Jan Peter Balkenende (links) en zijn co-auteur Govert Buijs (rechts) presenteren hun boek *Capitalism Reconnected* in het Europees Parlement. Balkenende overhandigt het aan Roberta Metsola, voorzitter van het Europees parlement. Foto: Sander de Wilde/ID voor het FD

In het kort

CDA'er Balkenende vindt dat er meer oog moet zijn voor de 'slachtoffers' van het kapitalisme.

Dat zijn het klimaat en de natuur, maar ook werknemers wier banen naar lagelonenlanden gingen.

De Europese Unie moet het voortouw nemen om dit ongebreidelde kapitalisme socialer te maken, meent hij.

Anders zal het populisme groeien en dat biedt geen oplossingen voor de huidige grote uitdagingen.

Normen en waarden. Zorg dragen voor elkaar. Sociale banen creëren voor werknemers die liever met hun handen dan met hun hoofd werken. Fatsoenlijk natuurbeheer. Ontwikkelingslanden helpen opstuwten in de vaart der volkeren, in plaats van ze louter 'neokoloniaal' in te zetten als lagelonenwerkplaats voor 'onze' wegwerpartikelen en leverancier van 'onze' grondstoffen. Een bedrijfsleven dat verder kijkt dan het kortetermijngewin voor de aandeelhouder. Een overheid die het welzijn en geluk van haar burgers meeneemt in beleid.

Het boek *Capitalism Reconnected* van oud-premier Jan Peter Balkenende en filosofiehoogleraar Govert Buijs leest als een CDA-partijprogramma. Maar dan wel van een CDA waarvan Nederland sinds het vertrek van Balkenende als christendemocratisch partijleider weinig meer heeft vernomen. Onder zijn opvolgers Sybrand Buma en Wopke Hoekstra was rentmeesterschap en de open blik naar Europa soms ver te zoeken, zeker qua toon.

Balkenende en 'christelijk denker' Buijs zien de Europese Unie juist als de oplossing bij uitstek voor de grote problemen van deze tijd. Tenminste: als de EU het ongebreidelde kapitalisme weet te temmen en alle burgers het gevoel geeft dat ze erbij horen. Anders ligt een verdere vlucht naar populistische en nationalistische partijen in het verschiet, waarschuwt Balkenende.

Donderdag overhandigde hij *Capitalism Reconnected* aan de christendemocratische voorzitter van het Europees Parlement, Roberta Metsola. Ook zij vraagt zich bezorgd af of de middenpartijen het 'populistische zwart-wit'-verhaal nog wel voldoende kunnen weerleggen met EU-successen in aanloop naar de Europese verkiezingen van juni. Balkenende: 'Je moet de waan van de dag overstijgen en langetermijnperspectief bieden.'

Wie en wat probeert u met dit boek te bereiken?

'We hebben een visie geprobeerd te ontwikkelen op de vraag: hoe gaan we verder met Europa te midden van alle geopolitieke ontwikkelingen en economische vraagstukken? Denk aan de strijd tussen de VS en China, Rusland dat heel onbeschoft bezig is in Oekraïne, de opkomst van het Globale Zuiden, de gevoelens van onzekerheid die in de maatschappij leven. We presenteren ons boek in het

Europarlement omdat het over de toekomst van de EU gaat. Maar we hebben ook contact met de Sociaal-Economische Raad voor een Nederlandse presentatie begin 2024. We hebben het heel bewust in het Engels geschreven om een breed, internationaal publiek te bereiken. Beleidsmakers. We willen de zaak in beweging krijgen.'

Is de politiek nog wel in staat antwoorden te geven op deze vraagstukken? U schrijft over de noodzaak van langetermijnplanning, terwijl politici zich geconfronteerd zien met een op hol geslagen electoraat en zich laten leiden door peilingen.

'Daarom gaan wij ook voor wat wij de multi-actorenbenadering noemen. Als je praat over verantwoordelijk kapitalisme, heb je alle actoren nodig. Niet alleen politici, maar ook ondernemers, burgers, media, kunstenaars. Een kabinet kan bijvoorbeeld meer werk maken van de buitengewoon belangrijke duurzame ontwikkelingsdoelen van de Verenigde Naties. En daarbij verbinding zoeken met wetenschappers, steden et cetera.'

We horen u over de grote problemen van deze tijd, maar niet over migratie. Terwijl dat bij verkiezingen een heikel thema is, zeker in Nederland.

'We schrijven in het boek over Afrika. Als je in staat bent daar economische ontwikkelingen te genereren, kan dat migratiestromen beïnvloeden. U heeft volstrekt gelijk: migratie is onderdeel van onze grote uitdagingen.'

Investeren in Afrika moet minder 'neo-koloniaal', schrijft u. We gebruiken arme landen nu voor hun lage lonen en grondstoffen. We zijn blind voor de milieuschade die we daar veroorzaken. U komt terug van uw eerdere oproep tot de VOC-mentaliteit?

'Ik heb destijds die opmerking gemaakt, omdat we een hoop hervormingen hadden doorgevoerd en daarop kwam continu kritiek (in het kabinet-Balkenende II, red.). Toen gingen we in 2006 weer vooroplopen in Europa en was er wéér kritiek. Daarom heb ik dat verhaal gehouden over dynamiek en over grenzen heen kijken. Het was een pleidooi voor het hebben van een ondernemende spirit. Als u wilt weten hoe ik denk over het koloniale verleden, verwijst ik naar de toespraak dat ik in 2008 heb gehouden bij het slavernijmonument ('een schaamteloze episode in onze geschiedenis', red.).'

Bent u geschrokken van de uitslag van de Nederlandse verkiezingen?

'Nu ja ... Geschrokken is een groot woord. Ik moet niet te veel over de politiek zeggen. Wat in Nederland gebeurt, staat niet op zichzelf. We hebben brexit gehad, Donald Trump, de opkomst van populisme in tal van landen. Het is een ontwikkeling die veel dieper gaat. Populisten etaleren zorgen en maken er gebruik van, maar de vraag is: wat willen ze zélf doen? Er zit een verschil tussen het benoemen van onzekerheden en het hanteren van oplossingsrichtingen om verder te komen. Degenen die makkelijk dingen zeggen, moeten ook de moed hebben om zaken in de praktijk te veranderen en samen te werken. Ze zullen zien dat dit lastig kan zijn. Je dient de maatschappij niet met het gebruik van grote woorden, maar door je nek uit te steken.'

U spreekt in uw boek over de afstraffing van de elite. Dat lijkt in Nederland te zijn gebeurd. Wat kunnen middenpartijen zoals het CDA doen om de bevolking weer mee te krijgen?

'Geef scherp aan wat de grote problemen van deze tijd zijn en wat het betekent voor onze kinderen en kleinkinderen als we ze niet oplossen. Ga met burgers in gesprek, heb begrip voor hun sentimenten en laat hen meepraten over werkzame oplossingen. Heb een dialoog over dingen die nodig zijn, ook met slachtoffers van de huidige grote ontwikkelingen. Onder economen is een zoektocht gaande naar vernieuwingen. In het bedrijfsleven hoor je al: we hebben een eigen

intrinsieke verantwoordelijkheid om de juiste stappen te zetten. Je mag de planeet gebruiken, maar nooit op een zodanige manier dat volgende generaties in het gedrang komen. Daarom pleiten wij er ook voor dat een bedrijf natuurexperts in huis heeft. Je hebt die kennis nodig, omdat je rekening hebt te houden met biodiversiteit.'

Het CDA heeft de laatste jaren niet veel aandacht besteed aan natuurbeleid. Sterker, er werd gezegd dat het wel wat minder kon, ook hier in Brussel. Als zelfs een middenpartij er zo in staat, wat kunt u dan nog met uw betoog?

'Ik zit hier niet als CDA-politicus. Maar Henri Bontenbal (huidig CDA-leider, red.) is nu bezig om een interessant verhaal neer te zetten. Het gaat mij ook niet alleen om het CDA. Je moet partijpolitiek overstijgen. Dit gaat niet om politieke profilering, maar om het aanpakken van politieke vraagstukken.'

Bedrijven spelen een belangrijke rol bij de duurzaamheidstransitie, zegt u. Tegelijkertijd bepleit u het einde van het aandeelhouderskapitalisme, minder focus op groei en meer op geluk en welzijn. Is dit niet fnuikend voor de investeringen die zo hard nodig zijn?

'Dat is een interessante vraag. Je ziet twee ontwikkelingen bij bedrijven. Er zijn bedrijven die inzetten op shared value: economische én maatschappelijke waarde. Maar je hebt ook nog veel traditioneel denken: afrekenen per kwartaal. Brussel zet goede stappen met de rapportageverplichtingen over duurzaamheid. Dat maakt de zaken transparant. De grote herverzekeraars zien de risico's van klimaatverandering, de centrale banken ook. Maar er is een cultuuromslag bij investeerders nodig. Het gaat niet vanzelf, we moeten het debat voeren.'

Krijgen we wezenlijk andere resultaten als we meer gaan meten in geluk dan in bruto nationaal product (bnp)? Zijn burgers niet simpelweg gelukkiger bij economische voorspoed en somber bij tegenwind?

'Het bnp is een goede indicator geweest. Maar het zegt niets over inkomensverdeling, over de aanpak van grote maatschappelijke vraagstukken. Vandaar dat zo iets als bruto nationaal geluk opkomt. Er is een zoektocht naar betere meetinstrumenten. Zo bekijkt Duitsland al hoe het de VN-duurzaamheidsdoelen mee kan wegen. Wij steunen dat.'